

УДК 8 (Тад)
ББК 83 Т

З.П. БОБОАЛИЕВА

ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ АЗ НИГОҲИ АДИБОН ВА МУҲАҚҚИҚОНИ ТОЧИК

Дар адабиётшиносии тоҷик муаррифӣ, таҳлил ва тафсиру тарҷумаи осори нависандаи машҳури қирғиз Чингиз Айтматов аз нимаи аввали солҳои 60-уми асри XX шурӯъ гардида, дар матбуоти даврии Тоҷикистон мақолаҳои илмӣ, публицистӣ, ёддоштӣ ва гузоришоти мухтасар аз ҷониби рӯзноманигорону нависандагон, адабиётшиносону мунаққидон ва олимони мунташир шудааст. Баъд аз нашри қиссаи “Ҷамила” (5) перомӯни муаррифии шахсияти адабӣ, шинохти асарҳои бадеӣ ва публицистии Чингиз Айтматов дар адабиётшиносии тоҷик андешаҳои қобили таваҷҷӯҳ баён шудаанд, ки баъзе аз онҳо дар шинохти масоили мазкур ҳукми муқаддимоти доранд.

Аввалин мақолаи дар ин маврид нашршуда “Таронаи ишқ, қиссаи ҳаёт”-и Т. Абдуҷабборов ва Б. Валихӯчаев мебошад, ки апрели соли 1961 дар рӯзномаи “Ўзбекистони сурх” ҷоп гардида буд. Дар мақола сухан аз таркиби бадеӣ ва композитсионии қиссаи “Ҷамила” рафта, дар адабпажӯҳии тоҷик аввалин бор нақди илмӣ осори нависандаро дар бар гирифтааст. Дар мақолаи мазкур муаллифон роҷеъ ба маҳбубият ва шӯҳрати қисса андешаҳои хешро иброз намуда чунин менависанд: “Дуруст аст, ки ин воқеаҳо бори аввал дар асари муаллифи ҷавон инъикос наёфтааст. Дар ин бора бисёр романҳо, повестҳо, достонҳо навишта шудаанд. Аммо Айтматов ба ҳалли ин мазӯъ ба тарзи нав, ба тарзи дигар муносибат намудааст. Масъала дар он аст, ки муаллиф муҳаббати олиҷаноби ду ҷавони дар шароити ҷамъияти сотсиалистӣ тарбия ёфта ба тарзи тасвири лироэпикӣ аз санги маҳаки ҳаёт гузаронида инъикос менамояд” (2).

Ҷуз ин дар рӯзномаи “Тоҷикистони советӣ” июни соли 1963 бо эҳтимоми А. Қодиров мақолаи “Роҳи эҷодиёти нависанда” нашр мегардад. Нигоранда доир ба сарчашма, омилҳо ва сабабҳои нигошта шудани қиссаи “Ҷамила” ақидаҳои бисёр ҷолиберо иброз намудааст. Бояд гуфт, ки диққати рӯзафзунӣ хонандаи тоҷик ба шахсияту ҳайсиати адабии носирӣ қирғиз рӯз аз рӯз зиёд гашта, онҳо аз паҳлуҳои ҳаёти шахсияту адабии вай маълумоти бештару дақиқтареро доништан мехостанд ва омилҳои асосии нигошта шудани ин мақола низ ҳамин будааст. Дар ин мақола А. Қодиров оид ба даврони кӯдакию наврасӣ ва рӯзгори Чингиз Айтматов дар шароити саҳти ҷанг маълумот дода, роҷеъ ба хонаводаи нависанда низ баъзе ишораҳо дорад. Қобили зикр аст, ки дар ин навишта баъзе ихтилофу иштибоҳот мушоҳида мешавад. Аз ҷумла, А. Қодиров дар мақолааш чунин навиштааст: “Вай акнун сардори оила шуда буд. Бокӣ се бародари дигар ва хоҳараш аз вай ҳам хурдсолтар буданд” (9).

Чунонки аз соири сарчашмаҳо ва ёддоштҳои худ адиб огоҳӣ дорем, Чингиз Айтматов як бародар бо исми Илгиз ва ду хоҳар яке бо номи Лютсия (Лютсия бо бародараш Рево дугоник ба дунё меояд, аммо Рево фақат шаш моҳ умр дида ғавтидааст. – Б. 3.) ва дигаре бо номи Розетта доштааст, на се бародар. Аммо матлаби муҳиме, ки аз ин иттилоъ ба даст меорем, ин аст, ки ҳақиқатан ҳам адиб нахустфарзанди оила маҳсуб ёфта, бародар ва хоҳаронаш аз ӯ хурдсоланд.

Мақолаи дигар доир ба қиссаи “Ҷамила” аз ҷониби адабиётшиноси шинохтаи тоҷик Соҳиб Табаров таҳти унвони “Қиссаи мусаввир” тасниф мегардад. Соҳиб Табаров дар бораи мазмун ва мавзӯи асар изҳори назар намуда, аз ҷумла ҷунин менигорад: “Нависанда ба воситаи қиссаи “Ҷамила” тафаккур, ғаммиш, эҳсосоти хонандаро бедор мекунад, ба ӯ ҷиғунагии зебоии зиндагии инсониро дар симои Ҷамила ва муҳаббати поки вай нишон медиҳад. ӯ бо ин гуфтани мешавад, ки на танҳо ҷаҳону зиндагӣ дигар гаштааст ва муносибати занони саодатманди Шарқи Советӣ, аз ҷумла занони қирғиз, ба ҳаёт ба кулӣ тағир ёфтааст, балки ҳаётдӯстии онҳо шаклу мазмуни нав пайдо кардааст” (15, с.312). Дар идома Соҳиб Табаров ҳусну қубҳи тарҷумаи тоҷикии қиссаро баён намуда, аҳамияти онро дар афкори бадеии эстетикӣ тоҷик таъкид кардааст, ки яке аз нахустин кори мунаққидона перомунӣ нақду баррасии тарҷумаи қиссаи “Ҷамила” маҳсуб меёбад. Соҳиб Табаров назари мунаққидонаи ҳешро нисбати тарҷумаи қисса ба забони тоҷикӣ ва мутарҷими он Ф. Муҳаммадиев ироа намуда, оид ба тарҷумаи асарменависад: “Тарҷимаи “Ҷамила” аз бисёр асарҳои бадеии тарҷимашудаи солҳои охир ба кулӣ фарқ мекунад, ҷунки Фазлиддин Муҳаммадиев, ки худаш нависандаи соҳибзавқ мебошад, ба аксарияти хусусият ва нозуқиҳои асари бадеӣ ва қонунҳои эҷодӣ тарҷима сарфаҳм рафта, онҳоро дар матни тоҷикии асар нигоҳ дошта тавонистааст” (11, с. 316). Ба андешаи донишманд тарҷумаи асар дорои комёбӣ ва камбудӣ буда, дар кул мутарҷим муваффақ гардидааст, ки хусусиятҳои миллии асарро нигоҳ дорад.

Боиси тазаққур аст, ки оид ба фаъолияти эҷодӣ ва тафсири шахсияти носири қирғиз дар адабиётшиносии тоҷик айни замон миқдоре аз тадқиқотҳо анҷом пазируфтаанд (ниг.: ба пайнавишти мақола), аммо дар бораи масъалаи тарҷумаи осори нависанда ба забони тоҷикӣ қорҳои хеле кам сомон ёфтаанд. Дар ин самт қорҳои шоёни тавачҷӯх мақолаи мазкури Соҳиб Табаров ва тақризи «Оқибати саҳлангорӣ»-и Абдурахмон Абдуманнонов аст, ки дар асоси мактуби ирсолнамудаи яке аз хонандагон ба рӯзномаи “Адабиёт ва санъат”, соли 1985 нигошта мешавад. Тарҷумаи қиссаи “Киштии сафед”, ки ба тоҷикӣ ба қалами нависанда Сорбон тааллуқ дорад, натавонистааст хонандаи хушсалиқаро қонё кунад ва муаллифи тақризи тарҷумаи асарро нақд намуда, аз ҷумла таъкид кардааст, ки: “Дар тарҷума таҳрифи мазмуни калимаву ҷумлаҳо, ғалат истифода бурдани калимаву таъбирот, ҷумлаву ибораҳои аз лиҳози сохт вайрон ба таври фаровон ба назар мерасанд”. (3) Дар тақризи мазкур Абдурахмон Абдуманнонов матлаби ҷолиберо оид ба масъалаи тарҷумаи асарҳои Чингиз Айтматов ба забони тоҷикӣ зикр намудааст: «...тадқиқи сифати тарҷумаҳои тоҷикии осори ӯ, (Чингиз Айтматов. – Б.3.) ки аз ҷониби марҳум Ҳабиб Аҳрор (повестҳои “Нахустин устод”, “Чашми шутур”, “Ниҳолаки рӯймолсурхаки

ман”, “Рӯбарӯшавӣ”), Фазлиддин Муҳаммадиев (повестҳои “Ҷамила”, “Ал-видоъ, Гулсарӣ!” ва романи “Дуроҳаи Бӯронӣ”), Сорбон (повести “Киштии сафед”), Т. Ботирқулов ва Б. Муртазоев (повести “Роҳи қаҳқашон”) анҷом пазируфтаанд, як қисми таркибии тадқиқи протсессии инкишофи насри имрӯзаи тоҷик низ мебошад. Ин корест, ки вақту имконияти муносибро тақозо дорад ва агар амалӣ шавад, ҳам барои беҳбудии ташкилу танзими кори тарҷума ва ҳам барои баланд бардоштани сифати он аҳамияти калон касб хоҳад кард» [3].

Зимнан, дар сиёсати ҳукумати шӯроӣ анъанае вучуд дошт, ки Рӯзҳои маданияти давлатҳои аъзои ин понздаҳгона дар ҷумҳуриҳои якдигар баргузор мегардид, ки ин анъана то кунун роиҷ аст. Бахшида ба ҷунин санаҳо, ки хусусияти тақвимӣ доранд, китобҳо ва мақолаҳои зиёде таълиф гардидаанд. Салимшо Ҳ, муҳбири рӯзномаи “Тоҷикистони советӣ” дар арафаи Рӯзҳои маданияти РСС Қирғизистон дар Тоҷикистон, соли 1976 мусоҳибаи “Марҳабомуштоки дидорем”-ро нашр менамояд. Рӯзноманигор бо устод Мирзо Турсунзода ва Чингиз Айтматов ҳамсӯҳбат гардидааст. Мақолаи мазкур аз муаррифи намудани ин ду шахсияти шинохта, мақому мансаб ва муқофотҳои эшон шурӯъ гардидааст, ки барои шинохти шахсияти адабии Мирзо Турсунзода ва Чингиз Айтматов метавон онро ба ҳайси як маъҳази воқеан дақиқ пазируфт.

Дар соли 1977 бошад, Рӯзҳои маданияти тоҷик дар Қирғизистон баргузор мегардад. Нависандаи маъруфи тоҷик Фазлиддин Муҳаммадиев баъд аз ин ҷорабинӣ таассуроти хешро дар маҷаллаи “Садои Шарқ” таҳти унвони “Нориниёнем мо. Қайдҳои сафар” нашр менамояд, ки дар он қисматеро ба нависанда Чингиз Айтматов бо исми “Чингизи мо” ихтисос додааст. Нависанда дар мақола оид ба таърихи тарҷумаи қиссаи “Ҷамила” далели муҳимро меорад: “...Инак, дар андеша будам, ки ба воситаи телевизион ҷӣ мегӯям. Мӯъмин Қаноат ба имдодам расид ва гуфт, ки повестҳои Чингиз Айтматовро ба тоҷикӣ ту тарҷума кардай ва забони тоҷикӣ баъди забони русӣ дуввумин забонест, ки повести машҳури “Ҷамила” нашр шудааст” (11, с. 9-10). Ҳамчунин, дар ин мақола тавачҷӯҳи моро тавсифе, ки устод Мирзо Турсунзода дар баёни мақоми Чингиз Айтматов карда будааст, ба худ ҷалб намуд ва овардани онро ин ҷо ба маврид мешуморем: “Лашкаркаши муғул Темучини Чингизхон нисфи оламро гирифт. Бо зарби шамшер гирифт ба харобазор, макони зоғу бум мубаддал кард. Ба ҳар кишваре мерафт пешопеши қӯшуни хунхораш лашкари тарсу ваҳм, ғаму андӯҳ ва мусибат мешитобид. Ва номи ӯ дар таърих Чингизи золим, Чингизи хунхор сабт гардид. Хушбахтона, ҳамзамони мо Чингизи дигар аст, ки нисфи олам не, балки қалби китобхонҳои ҳамаи оламро фатҳ кардааст. Ин Чингиз Айтматов, нависандаи номии қирғиз аст. Вай ҳам ҷаҳондида ва ҷаҳонгашта аст. Лекин ба ҳар диёре ки сафар накунад, пешопеши вай лашкари сулҳофарини китобхояш, филмхояш, қиссаҳои дилнишинаш оид ба меҳру муҳаббат, дӯстию садоқат ва сулҳу амонӣ мешитобанд. Чингизи фирӯз, Чингизи фотех, маҳз ҳамин дӯсти ҳамқалами мо - Чингиз Айтматови қирғиз аст” (11, с. 9). Дар адабиётшиносии тоҷик аз ин тавсифи беҳтаре наметавон дар мақоми адабӣ ва нависандагии Чингиз Айтматов пайдо намуд.

Қаблан ишора шуд, ки мақолаҳои оид ба шахсияту осори адиб аксаран хислати тақвимӣ доштанд. Муаллифон бештар дар асоси санаҳои таърихӣ:

солномаҳои зодрузи адиб, даҳаҳои адабиёт, соҳиби ҷоиза гардидани асарҳо ё худи нависанда ва ғайра тақия намуда, хуна, ва тавоноии адибро сугудаанд. Дар соли 1978 Чингиз Айтматов 50-сола мешавад. Бахшида ба ин сана дар матбуоти Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон низ мақолаҳои гуногун нашр мегардад. Маъмулан, диққати муаллифони ҷанбаи бадеӣ дар эҷоди асарҳои адиб ҷалб намуда, дар бисёр маврид онҳо аз ин боб мушоҳидаҳои хешро баён намудаанд. Аз ин лиҳоз, аксари мақолаҳо, ки ба муносибати санаҳои таърихӣ, арзиши хунари ва бадеии осори адибро баррасӣ намудаанд, аз ҷумла Р. Қудрат “Шаҳбози адабиёт” (10), мусоҳибаи Ғ. Ҳотамов бо нависанда “Чингиз Айтматов: Пешаи ман – ҳақиқатнигорӣ” (13), Б. Абдурахмонов “Суруди зиндагӣ” (4), А. Рашидов “Рамзи зебоӣ” (6) ва ғайра. Вобаста ба иқтисоди хунари адиб нуктаҳои ҷолибро, ки аз ҷониби Асил Рашидов дар мақолаи пажӯҳиши “Рамзи зебоӣ” баён шудааст, яке аз дақиқтарин тадқиқот нисбат ба мақолаҳои дигар метавон шуморид. Асил Рашидов масоили таркиби бадеии қиссаи “Кишти сафед”-и Чингиз Айтматовро ба миён гузошта, кӯшиш ба харҷ додааст, ки таҳлили илмӣ ва муҳаққиқонаро ба сомон расонад. Тафсири масъаларо то мавриди дигар мавқуф гузошта, алҳол ба ҳамин қадар иқтифо мекунем, ки муаллиф тавонистааст, ба асарҳои оламшумули Чингиз Айтматов баҳои сазовор бидиҳад.

Ба назари мо, дар миёни дигар тадқиқотҳо, ки аз ҷониби мунаққидони тоҷик анҷом пазируфтаанд, дар баёни шарҳи ҳол ва таҳлили таълифоти Чингиз Айтматов корҳои зиёд аз ҷониби олими шинохта Акбар Турсун анҷом пазируфтааст. Фазилати нависандагии Чингиз Айтматовро Акбар Турсун на танҳо чун як мунаққид баҳо додааст, ҳамчунин аз дидгоҳи як дӯст, ки ин пайванд миёни онҳо солҳои зиёд вучуд доштааст, баён намудааст. Дар як қатор рӯзномаҳои маҷаллаҳои даврии тоҷик “Газетаи муаллимон”, “Тоҷикистони советӣ” ва “Садои Шарқ” аз муносибати дӯстона ва назари мунаққидонаи худ гуфтор ва навиштаҳои хешро ба сурати мақолаҳои ёддоштӣ, публисистиӣ, илмӣ ва очерку мусоҳибаҳо тасниф намудааст, ки дар шинохти чеҳраи адабии Чингиз Айтматов ва осори ӯ манбаи арзишманде ба шумор меравад. Аз ҷумла, очерки силсилавии “Гурӯзи ҳафтҷӯш”, мақолаҳои “Насри муосир” (16) ва “Нигорандаи баландаҳтар” (17) ва ғайра.

Акбар Турсун дар офаридани қаҳрамони ҷадиду типӣ нав дар адабиёти муосир баргариро ба Чингиз Айтматов додааст: “Чунон ки ишора рафт, дар майдони адабиёти солҳои ҳафтод қаҳрамонҳои типӣ нав арзи вучуд карданд, ки соҳибназару соҳибтараддуданд. Аммо ягонтои онон мисли Едигеи Ч. Айтматов дар масъалаҳо, ки мавриди андеша ё баррасии эшон қарор гирифтаанд, ин қадар амиқ нарафтааст; гап дар сари масъалаи мавриди баҳс ё доираи мавзӯё не, балки дар вусъати тафаккури тааммуқи қаҳрамон ва дар тарзу тариқи проблемагузории ӯст» (16, с. 94).

Дар рӯзномаи “Маданияти Тоҷикистон” июли соли 1982 тақриз ба романи “Дуроҳаи Бӯронӣ” таҳти унвони “Силсилаи хотирот” аз ҷониби файласуф Муҳаммадқул Ҳазратқулов ҷоп мешавад. Тақризи Муҳаммадқул Ҳазратқулов шиносномаи муҳтасарест дар бораи романи аввалини Чингиз Айтматов. Дар тақризи мазкур муаллиф оид ба услуби истифодабарии носир аз ривояту

устураҳои халқӣ дар кулли асарҳояш, махсусан дар романи фавқуззикр суҳан рондааст: “Нависанда дostonҳои халқиро барои зинда тасаввур намудани ғояҳои ҳаёти иҷтимоӣ ва ғанӣ гардонидани ҷаҳони ботинии қаҳрамонони асар моҳирона истифода намудааст” (11). Муҳаммадқул Ҳазратқулов аз ин асар маҳз нуктаҳоеро бозгӯ ва ташреҳ кардааст, ки барои дар замири мардуми тоҷик пайдо намудани худшиносии миллӣ, ҳудогоҳӣ, шиноҳти асли хеш, гиромидошти анъанот ва расму оини миллӣ судманд буданд. Зоҳиран, маҳз унвон гузоштани тақриз “Силсилаи хотирот” дар ду сабаб аст: пайдарпайии андешаҳои Едигей ва хотироти инсонҳо, ки дар ин самт унвони тақриз бо таркиби асар ҳамқофия мешавад. Ба ҳар ҳол тақризи Муҳаммадқул Ҳазратқулов дар роҳи шиносонидан ва тафсири фалсафию илмии романи “Дӯроҳаи Бӯронӣ”-и Чингиз Айтматов қадами муҳим буд.

Дар маҷаллаи “Садои Шарқ”, №9, соли 1987 аз ҷониби С. Абдулло ва М. Хоҷаева мақолаи “Набарди инсону табиат” нашр мешавад, ки муаллифон назари хешро оид ба романи дуввумини адиб “Зеркунда” (“Плаха”) баён намудаанд. Дар мақола муллифон оид ба кашфиётҳои нависанда, ки дар ҳар як асари ҷадидаш ҳатман дида мешавад, чунин гуфтаанд: “Ҳар як асари тозаи Чингиз Айтматов аз ягон ҷиҳат ибтикорре доштааст ва ӯ имрӯз, бешак аз он ҳунармандони нодирест, ки равиши умумии насри советиро муайян мекунанд ва бо як қатор кашфиётҳои бадеии худ, аз ҷумла Модарғизол - аз қиссаи “Кишти сафед”, Манқурт - аз романи “Дӯроҳаи бӯронӣ”, кӯдак-аз “Саги алое, ки дар гирди баҳр медавад” ва ниҳоят Модагург Акбара - аз “Зеркунда” дар қатори бузургтарин нависандагони аср ҷой гирифт” (1, с.110).

Соли 1988-и садаи бистро метавон давраи нави таҳқику тарҷумаи осор ва шиноҳти адиб дар Тоҷикистон ҳисобид. Ба ифтихори 60-умин солгарди Чингиз Айтматов мақолаҳо ва тарҷумаи асарҳои адиб шуруъ ба нашр намуданд. Ҳарчанд маводи дар ин давра ба ҷоп расида, бештар ҳислати тақвимӣ доштанд, аммо моҳиятан аз якдигар фарқ мекарданд. Ин тамоили мусбат барои шиноҳти осори Чингиз Айтматов шароите фароҳам овард, то таҳқиқ ва тарҷумаи асарҳои адиб умку вусъати бештар пайдо намояд. Аз ҷумла мақолаҳои зерин: М. Хоҷаева “Ҷумлаи олам дар ӯ ғунҷидааст”, Ф. Қосимов ва Р. Абдурахмон “Таассурот ва мулоҳизаҳо”, А. Турсун “Нависандаи бузурги замон”, Ю. Ақобиров “Адиби мумтоз” ва ғайра нашр мегарданд.

Осори безаволи Чингиз Айтматов тавачҷӯҳи адабиётшиносон, адибон ва мутарҷимони тоҷикро баъд аз соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҷалб намуда, дар ин зими мақолаҳо нашр гардида истодаанд. Ато Ҳамдам ва Истад Қосимзода аз осори адиб на танҳо кори тарҷумониро анҷом додаанд, балки ҳаёт ва фаъолияти нависандаро низ таҳқиқ намудаанд. Дар рӯзномаи “Садои мардум” соли 2004 бахшида ба Рӯзҳои фарҳанги Қирғизистон дар Тоҷикистон ва 75-солагии адиб мақолаи эшон таҳти унвони “Чингиз-баҳр” аз нашр мебарояд. Ин мақола ҳислати ёддошти дошта, тадқиқоте маҳсуб меёбад, ки дар он доир ба шахсияти инсонӣ ва ҳайсияти нависандагии Чингиз Айтматов суҳан меравад.

Қобили зикр аст, ки Чингиз Айтматов 10-уми июни соли 2008 дар синни 79-солагӣ аз олам ҷашм мепӯшад. Оид ба ин санаи таърихӣ дар матбуоти даврии

тоҷик мақолаҳои сӯгворӣ аз ҷумла мақолаҳои Рустами Ваҳҳоб “Вичдони бедори қарн” ва “Чингиз Айтматов даргузашт”, изҳори ҳамдардии Раёсати Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон: “Сӯгворӣ. Чингиз Айтматов”, Гулрухсор Сафиева “Чингиз Айтматов-шоҳпуле байни Осие ва Уруп”, М. Юсуфӣ “Чингиз тасхиргари дилҳо”, ва дигар мақолаҳо аз нашр мебароянд.

Мунаққид ва адабиётшинос, шодравон Давронов А. У. дар бораи осори Айтматов корҳои шоёне анҷом додааст. Ӯ қиссаи “Ҷамила”-ро мавриди нақди ҳеш қарор дода, мақолаи “О поэтике повести “Джамиля”-ро менигорад, ки бо ин мақола соли 2009 дар ҷамоиши байналмилалӣ «Айтматов и современность», ки дар ватани адиб баргузор гардида буд, суҳанронӣ менамояд. Мақолаи ҷавуззикр дар маҷмӯаи ин ҷамоиш нашр мешавад. Услуби хоси адиб, ки дар рафти нақли воқеоти қисса аз ровӣ, наврас - Саид истифода бурдааст-диққати мунаққидро ба худ ҷалб кардааст.

Дар асоси таҳлил ва баррасие, ки перомуни мавзӯи мавриди назар анҷом додем, метавон чунин натиҷа гирифт, ки шахсияти Чингиз Айтматов ва мавқеи ӯ дар афкори адабии тоҷик мақоми махсус дорад. Осори пурмуҳтавои адиб ба тарзи кофӣ мавриди тадқиқ ва нақди баррасии олимони тоҷик қарор гирифта, тавачҷӯҳи мунаққидону донишмандонро бештар ҳунар ва тавони нависандагии адиб ҷалб намудааст. Бояд тазаккур дод, ки мақолаҳои ҷавуззикр ба истиснои чанд маврид, ки дар маҷмӯаи мақолаҳо ва ё китоби адабиётшиносон ҷой дода шудаанд, бештар дар рӯзномаю маҷаллаҳо ба таъб расидаанд ва мо низ аз онҳо истифодаи фаровон намудем, ки ҳамин вижагӣ ба мақолаи мо хислати муқаддимавӣ, феҳрестӣ ва гузоришотиро додааст.

Боиси зикр аст, ки мақолаҳои муқаммалӣ илмие, ки асарҳои адибро баррасӣ ва таҳлил намудаанд, аксар перомуни қиссаи “Ҷамила”, “Киштии сафед” ва романи “Дуроҳаи Бӯронӣ” буда, доир ба дигар китобҳои адиб муаллифон гузориши ахборӣ баён намудаанд, ё дар шакли мухтасар назари ҳешро ироа кардаанд, ки дар шинохти комили масъала ҳукми муқаддимотиро доранд.

Калидвожаҳо: Чингиз Айтматов, повесть, роман, таҳқиқот, ҳаёт ва фаъолияти адабӣ, санъатҳои бадеӣ

Пайнавишт:

1. Абдулло, С., Хоҷаева М. Набарди инсону табиат. //Садои Шарқ, №9, 1987. – С. 110
2. Абдуҷабборов, Т., Валихӯҷаев, Б. Гаронаи ишқ, қиссаи ҳаёт. //Ўзбекистони сурх, №39, 2.04.1961.
3. Абдуманнонов, А. Оқибати саҳлангорӣ. //Адабиёт ва санъат, №26, 27.07.1985.
4. Абдураҳмонов, Б. Суруди зиндагӣ. (Ба муносибати 50-солагии зодрӯзи адиб). //Тоҷикистони советӣ, 19.12.1978.
5. Айтматов, Ч. Ҷамила: Повест аз русӣ тарҷумаи Ф. Муҳаммадиев. – Сталинобод: Нашириёти давлатии Тоҷикистон, 1961. – С. 70.
6. Асил, Р. Рамзи зебоӣ. //Ҳақиқати Ўзбекистон, 12.12. 1978.
7. Бақозода, Ҷ. Асарҳои сазовори аср (Ч. Айтматов сазовори мукофоти Ленинӣ). //Маориф ва маданият, 1.05. 963.
8. Боконбоев, С. Киштии сафед. //Тоҷикистони советӣ, №126, 29.05. 1976.
9. Қодиров, А. Роҳи эҷодиёти нависанда. //Тоҷикистони советӣ, №132, 6.06.1963.
10. Қудрат, Р. Шаҳбози адабиёт. //Занони Тоҷикистон, №12, 1978.
11. Муҳаммадиев, Ф. Нориниёнем мо. Чингизи мо. //Садои Шарқ, №4. – С. 9-10.

12. Ҳазратқулов, М. Силсилаи хотирот. //Маданияти Тоҷикистон, №61, 30.07.1982.
13. Ҳотамов, Ғ. Мусоҳиба бо нависанда Чингиз Айтматов: Пешии ман – ҳақиқатнигорӣ. //Ҳақиқати Ўзбекистон, 1978.
14. Саломов, Ғ. Рӯҳи ту барҳаёт аст. //Ҳақиқати Ўзбекистон, №64, 27.05.1972.
15. Табаров, С. Ҳаёт, адабиёт, реализм. Душанбе: Ирфон, 1984. Китоби чорум. – С. 400.
16. Турсун, А. Насри мусир. //Садои Шарқ, №11, 1982. – С. 94.
17. Турсун, А. Нигорандаи баландахтар. //Тоҷикистони Советӣ, №284, 11.11.1983.

Reference Literature:

1. Abdullo S., Khodjayeva M. *Struggle of Man and Nature*. / *The Voice of the Orient*, # 9, 1987. – p.110.
2. Abdujabborov T., Valkhudjayev B. *Song of Love, Story of Life* // *Red Uzbekistan*, #39, 2.04.1961.
3. Abdumannonov A. *Condescension Being a Result* / *Literature and Art*, #26. 27.06.1985
4. Abdurakhmanov V. *Song of Life. (Dedicated to the 50-th anniversary of the writer)* (*Soviet Tajikistan*, 19.11.1978).
5. Aytmatov Ch. *Djamiya: Narrative. Translation from Russian into Tajik by F. Mukhammadiyev*. – *Stalinabad: State publishing-house of Tajikistan*, 1961. – p. 70.
6. Asil R. *Symbol of Beauty./ The Truth of Uzbekistan*. 12.12.1978.
7. Bakozoda Dj. *Worthy Production of the Century*. / *Education and Culture*. 1.05.1963.
8. Bokonbayev S. *The White Ship*.// *Soviet Tajikistan*, #126, May 29, 1976.
9. Kodirov A. *Creative Way of the Writer* / *Soviet Tajikistan*, #132, June 6, 1963.
10. Kudrat R. *Falcon of Literature*. // *Women of Tajikistan*, @12, 1978.
11. Mukhammadiyev F. *Our Chinghiz* // *The Voice of the Orient*, #4. – PP. 9-10.
12. Khazratkulov M. *The Cycle of Reminiscences* / *The Culture of Tajikistan*, #61, July 30, 1982
13. Khotamov G. *Interview with Writer Ch. Aytmatov. My Profession is Truthfulness* // *The Truth of Uzbekistan*, 1978.
14. Salomov G. *The Memory about you is Everlasting* // *The Truth of Uzbekistan*, #64, May 27, 1972.
15. Tabarov S. *Life, Literature, Realism*. – *Dushanbe: Irfon*, 1984. *The fourth book*. – p. 400.
16. Tursun A. *Modern Prose* / *The Voice of the Orient*, # 11, 1982. – p. 94.
17. Tursun A. *The Magnificent Artist* / *Soviet Tajikistan*, #284, December 11, 1983.

Чингиз Айтматов глазами таджикских писателей и исследователей

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, повесть, роман, исследование, жизнь и литературная деятельность, художественные произведения

Вопросы стиля, своеобразие формы произведений, а также жизнь и творческая деятельность известного киргизского писателя Чингиза Айтматова всегда были и остаются в центре внимания таджикского литературоведения. Таджикскими литературоведами и журналистами было опубликовано много научных и публицистических статей и воспоминаний, которые указывают на значительную

роль киргизского писателя в художественной мысли таджиков. Статья содержит анализ критических исследований таджикских учёных, писателей и журналистов, посвящённых творчеству Чингиза Айтматова. Новизна излагаемых сведений состоит в том, что автором собраны все материалы о Чингизе Айтматове, выходявшие на таджикском языке начиная с 60-х годов XX столетия и до настоящего времени. Внимание таджикских критиков и учёных привлекали мастерство и писательский талант Айтматова. Фундаментальные научные статьи были посвящены повестям “Джамия”, “Белый пароход” и роману “Буранный полустанок”.

Chinghiz Aytmatov as Seen by Tajik Writers and Researchers

Key words: Chinghiz Aytmatov, narrative, novel, research, life and literary activity, literary productions

The issues of style, peculiarity of the form of literary production, life and literary activity of the renowned Kyrgyz writer Chinghiz Aytmatov always were and remain in the focus of attention of the Tajik Literary criticism. Tajik literary critics and journalists published a lot of scientific and publicistic articles and reminiscences which testify to the considerable role of the Kyrgyz writer in imaginative ideas of Tajiks. The article contains the analysis of critical researches of Tajik scholars, writers and journalists devoted to the creation of Chinghiz Aytmatov. The novelty of the data presented lies in the fact that the author collected all the materials about Chinghiz Aytmatov published in Tajik since the 60-ies of the XX-th century up to nowadays. The attention of Tajik critics and scientists is drawn with the mastership and literary talent of Aytmatov. Fundamental scientific articles dwell on the narratives “Djamilya”, “The White Ship” and the novel “And Last a Day more than an Age”.

Роҷеъ ба муаллиф:

Бобоалиева Зебуниссо Пирмуродовна, аспиранти Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе), e-mail: zebosh@list.ru

Сведения об авторе:

Бобоалиева Зебуниссо Пирмуродовна, аспирант Таджикского государственного института языков имени Сотима Улугзода (Республика Таджикистан, г. Душанбе), e-mail: zebosh@list.ru

Information about the author:

Boboaliyeva Zebuniso Pirmurodovna, post-graduate of the Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulugzoda (Tajikistan, Dushanbe), e-mail: zebosh@list.ru